

Monitoring Gatunków Rzadkich

Instrukcja prac terenowych

Łabędź krzykliwy

1. Podstawowe informacje o programie

Monitoring Gatunków Rzadkich jest programem rozpoczętym w roku 2007 w ramach szerszego zadania Monitoring Ptaków Polski. Celem programu jest uzyskanie jak najbardziej kompletnych danych o rozmieszczeniu i liczebności krajowej populacji lęgowej łabędzia krzykliwego oraz śledzenie zmian liczebności gatunku w dłuższej perspektywie czasu.

W niniejszym programie weźmie udział kilkudziesięciu wykwalifikowanych ornitologów, którzy mają doświadczenie w tego typu liczeniach ptaków. Gwarantuje to uzyskanie wartościowych danych, zebranych w oparciu o powtarzalne i sprawdzone metody badań populacji ptaków.

Dotychczasowe materiały umożliwiają prześledzenie zmian liczebności populacji krajowej łabędzia krzykliwego w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Można się spodziewać, że gatunek zostanie wykryty na wielu nowych stanowiskach, zwłaszcza w pasie Pojezierzy Pomorskiego i Mazurskiego, gdzie występuje szereg potencjalnych siedlisk tego gatunku.

W roku 2015 kontrolami zostaną objęte stanowiska lęgowe znane z lat poprzednich oraz potencjalne miejsca gniazdowania, na których obserwowano pary lub pojedyncze ptaki w sezonie lęgowym.

Za stanowisko łabędzia krzykliwego uważa się miejsce gniazdowania jednej pary, a więc pojedynczy zbiornik.

Obserwator otrzymuje:

- niniejszą instrukcję
- karty stanowisk,
- mapy kwadratów do skontrolowania w danym sezonie.

2. Zalecenia dla obserwatorów

W przypadku, gdy nie stwierdzono łabędzi krzykliwym na kontrolowanym stanowisku, wskazane jest penetrowanie potencjalnych siedlisk w pobliżu znanego miejsca lęgowego – w odległości do kilku km. Ponieważ stwierdzenie pewnego lęgu jest często poprzedzone przebywaniem pary przez 1 lub 2 sezony w odpowiednim siedlisku lęgowym, bardzo ważne jest kontrolowanie stanowisk, na których obserwowano wcześniej ptaki w okresie lęgowym. Podczas lokalizowania nowych stanowisk jako wskazówkę można wykorzystywać obserwacje pojedynczych ptaków dokonane w sezonie lęgowym.

Efektywność poszukiwań stanowisk lęgowych łabędzia krzykliwego będzie najwyższa, jeśli kontrole obejmą siedliska preferowane przez ten gatunek. Są to zwykle zbiorniki o powierzchni kilku-kilkunastu ha, najczęściej dobrze osłonięte: w otoczeniu lasów lub zakrzaczeń. Mogą to być zarówno akweny naturalne: zbiorniki śródleśne, śródpolne, jeziora, starorzecza, jak i zbiorniki sztuczne – najczęściej stawy rybne. Warunkiem występowania gatunku jest obecność dogodnych żerowisk i miejsc odpowiednich do umiejscowienia gniazda, czyli z bogatą roślinnością wynurzoną i podwodną oraz z rozległymi szuwarami.

3. Terminy kontroli

Kontrole stanowisk lęgowych należy prowadzić dwukrotnie w sezonie w następujących terminach:

- 1. 20 kwietnia-20 maj** – kontrola ukierunkowana na stwierdzenie par, często już w okresie wysiadywania.
- 2. 1-31 sierpień** – stwierdzenia rodzin z młodymi, kontrola sukcesu lęgowego.

Wskazane terminy ustalono w oparciu o fenologię lęgów gatunku. W przypadku 1. kontroli optymalny okres przypada **na pierwszą połowę maja (w tym roku przełom kwietnia i maja), a 2. kontroli w pierwszej połowie sierpnia**. Na stanowiskach z wczesnym lęgiem, dopuszcza się wykonanie 1. kontroli w trzeciej dekadzie kwietnia oraz 2. kontroli w trzeciej dekadzie lipca.

Tylko dwukrotna kontrola stanowiska w zalecanych terminach będzie uznawana za pełnowartościową. Niewykrycie gatunku podczas pierwszej kontroli nie oznacza, że można zrezygnować z drugiej kontroli.

Bardzo pomocne są dodatkowe kontrole znanych stanowisk, szczególnie w przypadku niewykrycia ptaków podczas pierwszej kontroli.

4. Pogoda

Warunki pogodowe wpływają na dokładność uzyskanych wyników obserwacji. Efektywność kontroli jest najmniejsza podczas pogody wietrznej, opadów czy mgły – dlatego nie jest wskazane prowadzenie prac terenowych w takich warunkach.

5. Zalecenia szczegółowe

5.1. Kontrola pierwsza

Pierwszą kontrolę w maju należy wykonać obejmując obserwacjami cały zbiornik, a w przypadku zespołu stawów, kontrolując wszystkie stawy napełnione wodą, gdyż łąbędzie mogą w kolejnych latach gniazdować na innym stawie. W tym okresie ptaki dorosłe są bardzo ostrożne – jeden z ptaków najczęściej wysiadyuje, a drugi przebywa w pobliżu. Osobnik „pilnujący” jest łatwiejszy do wykrycia, bo częściej pokazuje się na otwartej przestrzeni, a przebywając wśród roślinności obserwuje teren wyciągając szyję, dzięki czemu można go zauważyć z większej odległości. Tam, gdzie jest to możliwe warto prowadzić obserwacje z punktów bardziej wyniesionych, wykorzystując ukształtowanie terenu i ambony myśliwskie. Ze względu na czujność ptaków w tym okresie kontrolę należy prowadzić z miejsc osłoniętych. Jeśli łąbędzie nie zostaną stwierdzone na kontrolowanym zbiorniku, warto przeprowadzić wywiad u wędkarzy czy obsługi stawów – ich informacje mogą pomóc we wskazaniu miejsca przebywania łąbędzy. Zaleca się wykonanie kontroli w pierwszej połowie maja, gdy roślinność jest jeszcze słabo rozwinięta.

5.2. Kontrola druga

Podczas drugiej kontroli w sierpniu należy dokładnie spenetrować stanowisko pod kątem wykrycia ptaków z lęgiem. Dla każdej pary należy określić kryterium gniazdowania (patrz poniżej, kryteria są wymienione również na karcie stanowiska). Nierzadko u tego gatunku ptaki dorosłe z młodymi mogą przemieszczać się na zbiorniki w sąsiedztwie, położone w odległości do 1 km (np. w wyniku przepłósenia lub zbyt niskiego poziomu wody), dlatego istotne jest penetrowanie zbiorników w pobliżu miejsca stwierdzenia podczas 1. kontroli. Wskazane jest prowadzenie obserwacji z punktów wyniesionych. Ptaki w tym okresie mogą przesiadywać przez dłuższy czas w jednym miejscu i dlatego, jeśli brak potwierdzenia obecności gatunku, kontrola powinna trwać przynajmniej 2 godziny. Najmniejsza aktywność ptaków dotyczy godzin południowych i wtedy mogą przesiadywać w okolicach gniazda.

Lokalizacje stanowisk łąbęcia krzykliwego należy nanieść na mapę.

6. Standaryzacja zapisów i przekazywanie danych

Wyniki kontroli zapisujemy na karcie stanowiska. Na jednej karcie należy notować obserwacje z jednego stanowiska lęgowego (definicja stanowiska patrz powyżej).

Zapisując wynik kontroli posługujemy się następującymi kryteriami lęgowości:

O - jednorazowa obserwacja pojedynczego ptaka w siedlisku lęgowym

P - para ptaków obserwowana w siedlisku lęgowym

KT - tokująca lub kopulująca para

NP - zaniepokojenie jednego ptaka lub pary wskazujące na obecność lęgu

BU - budowa gniazda

GNS - świeże gniazdo

WYS - gniazdo wysiadywane

JAJ - gniazdo z jajami, lub skorupy jaj w gnieździe

PIS - gniazdo z pisklętami

MŁO - młode poza gniazdem, nietotne lub słabo lotne

Prosimy o pełniejszy opis obserwacji ptaków niż tylko powyższe skrótowe kryteria lęgowości. Takie dodatkowe informacje są przydatne w uściśleniu zajęcia stanowiska. **Już trzeci sezon notujemy obecność łąbędzy niemych na kontrolowanych stanowiskach, w tym ich status lęgowy, relacje z łąbędziem krzykliwym, liczbę młodych i ich wielkość według standardów jak dla łąbędzia krzykliwego.**

W przypadku stwierdzenia rodzin z pisklętami lub młodymi podać należy ich liczbę oraz wielkość w 4 kategoriach wielkości:

- nie większy niż dorosła kokoszka
- wielkości dorosłej krzyżówki
- wielkości dorosłej gęgawy
- wielkości dorosłego łąbędzia

Ważne jest **podanie informacji z tzw. kontroli zerowych**, kiedy w czasie kontroli stanowiska nie wykryto gatunku. **Podać należy również wszystkie nowo wykryte stanowiska.**

Siedlisko lęgowe charakteryzujemy wybierając odpowiednie opcje wpisane na karcie stanowiska. Jeśli na karcie nie podano specyficznego siedliska, należy podać jego charakterystykę. Informacje dodatkowe wpisujemy w uwagach.

Wypełnione karty stanowisk oraz mapy z naniesionymi lokalizacjami stanowisk prosimy przesłać do połowy września. Nadesłanie danych w tym terminie umożliwi sprawne opracowanie wyników.

Nie będą przyjmowane do rozliczenia formularze wypełnione niekompletnie oraz takie, do których będzie brakowało map z zaznaczoną lokalizacją stanowiska (stanowisk).

7. Bezpieczeństwo i zdarzenia losowe

Każdy z uczestników prac terenowych powinien zadbać o bezpieczeństwo swoje i innych osób. W przypadku ewentualnych wypadków w trakcie prowadzonych prac organizatorzy nie ponoszą za nie odpowiedzialności. Wejście na teren prywatny należy uzgadniać z właścicielem (szczególnie istotne podczas kontroli stawów rybnych, gdzie obserwator może być traktowany przez obsługę gospodarstwa rybnego jako potencjalny kłusownik).

Osoby chcące otrzymać zaświadczenie (podobnie jak w roku ubiegłym), że biorą udział w Monitoringu Gatunków Rzadkich na zlecenie GIOŚ, proszone są o szybką informację do nas.

Jeśli zdarzenia losowe uniemożliwią Tobie wykonanie liczeń (czy też jednego liczenia), bardzo prosimy o jak najszybszy kontakt z koordynatorem. W niektórych awaryjnych sytuacjach będzie możliwe wykonanie liczenia przez innego obserwatora.

Wszelkie wątpliwości dotyczące niniejszego programu prosimy kierować na adres:

Maria Wieloch lub Arkadiusz Sikora

Stacja Ornitologiczna MiIZ PAN, Nadwiślańska 108,

80-680 Gdańsk

tel. 58 308-07-59, fax 58 308-09-82

e-mail: mwieloch@miiz.waw.pl lub sikor@miiz.waw.pl